

Uwagi Trybunału Roty Rzymskiej do projektu kanonów o przeszkodach małżeńskich z 1975 roku

Comments of the Tribunal of the Roman Rota on the draft canons on
matrimonial impediments from 1975

mgr lic. Rafał Borowy

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID 0000-0002-4649-7898
e-mail: rborowy95@gmail.com

dr Radosław Gosiewski

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID 0000-0001-5563-712X
e-mail: radoslawgosiewski@gmail.com

Streszczenie: Przedmiotem niniejszego studium są uwagi Trybunału Roty Rzymskiej do projektu kanonów o przeszkodach małżeńskich zawartych w *Schema documenti pontificii quo disciplina canonica de Sacramentis recognoscitur* z 1975 roku. Projekt ten przewidywał podział norm o przeszkodach na przepisy ogólne, przeszkody wzbraniające i przeszkody zrywające. Odpowiedzi poszczególnych organów konsultacyjnych służyły zespołowi ds. rewizji prawa małżeńskiego do sporządzenia projektu całego Kodeksu prawa kanonicznego zwanego *Schematem* z 1980 roku.

Słowa kluczowe: Rota Rzymska, przeszkody małżeńskie, reforma prawa kanonicznego, prawo kanoniczne

Abstract: The subject of this study are the comments of the Tribunal of the Roman Rota on the draft canons on matrimonial impediments contained in the *Schema documenti pontificii quo disciplina canonica de Sacramentis recognoscitur* of 1975. This project has projected following division: general norms about matrimonial impediments, prohibitive impediments and disruptive impediments. The responses from individual consultative bodies were used by the *coetus* for the revision of the marriage law to draft the entire Code of Canon Law, known as the 1980 *Schema*.

Keywords: Roman Rota, matrimonial impediments, reform of the canon law, canon law

Treść: Wstęp. 1. Kanony o przeszkodach małżeńskich w ogólności. 1.1. Ustanawianie przeszkód małżeńskich. 1.2. Związywanie przeszkodami z prawa kościelnego. 1.3. Uchylenie i zmiana przeszkód prawa kościelnego. 1.4. Zakazy administracyjne zawarcia małżeństwa. 1.5. Dyspensowanie od przeszkód w wypadku nagłym. 1.6. Powiadomienie ordynariusza o udzielonej dyspensie. 2. Przeszkody wzbraniające. 2.1. Przeszkoda wzbraniająca

przysposobienia albo opieki. 2.2. Przeszkoda małżeństwa mieszanego. 2.3. Warunki udzielenia dyspensy od przeszkody różnicy wyznania. 2.4. Obowiązki konferencji biskupów odnośnie do dekretu o małżeństwach mieszanych. 2.5. Zakaz asystowania przy małżeństwie tych, którzy porzucili wiarę katolicką. 3. Przeszkody zrywające. 3.1. Przeszkoda niemocy płciowej. 3.2. Przeszkoda węzła małżeńskiego. 3.3. Odpowiednie stosowanie przepisów o małżeństwach mieszanych do przeszkody różnicy religii. 3.4. Przeszkoda święceń. 3.5. Przeszkoda uprowadzenia. 3.6. Przeszkoda przyzwoitości publicznej. 3.7. Przeszkoda pokrewieństwa prawnego. Podsumowanie.

Wstęp

Ogłoszona przez św. Jana XXIII reforma Kodeksu prawa kanonicznego, jako owoc jednocześnie z nią zapowiedzianego Soboru Watykańskiego II, wpłynęła na kształt norm prawa małżeńskiego. Jednym z tematów proponowanych przez przyszłych ojców soborowych była rewizja przeszkód małżeńskich¹. Papieska Komisja ds. Odnowy Kodeksu Prawa Kanonicznego, biorąc pod uwagę także wyniki prac soborowych, przygotowała projekt dokumentu papieskiego dotyczącego rewizji kanonów o sakramentach, w tym o małżeństwie i tenże projekt przesłała do szerokiej konsultacji w 1975 roku². Przedmiotem niniejszego opracowania są uwagi Trybunału Świętej Roty Rzymskiej do tego projektu w obszarze norm o przeszkodach małżeńskich³.

¹ Por. *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, series I (antepreparatoria). Appendix voluminis II, pars II, Typis Polyglottis Vaticanis 1961, s. 140-158.

² Por. PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema documenti Pontificii quo disciplina canonica de Sacramentis recognoscitur (Reservatum)*, Typis Polyglottis Vaticanis 1975; (dalej: SCIC75)

³ Więcej na temat samego *votum* Roty Rzymskiej: por. R. BOROWY, R. GOSIEWSKI, *Uwagi Trybunału Roty Rzymskiej do projektu kanonów o zgodzie małżeńskiej z 1975 roku*, *Ius Matrimoniale* 35 (2024) nr 1, s. 156- 159. Niniejsze opracowanie jest po części kontynuacją przywołanego artykułu.

1. Kanony o przeszkodach małżeńskich w ogólności

1.1. Ustanawianie przeszkód małżeńskich

W kan. 262 Schematu z 1975 roku określono podmioty upoważnione do deklarowania przeszkód pochodzących z prawa Bożego oraz ustanawiania przeszkód z prawa kościelnego, tak wzbraniających, jak i zrywających:

Kan. 262, § 1. Jedynie najwyższa władza kościelna może autentycznie wyjaśniać, kiedy prawo Boże zakazuje małżeństwa, lub powoduje jego nieważność.

§ 2. Tej samej najwyższej władzy przysługuje wyłączne prawo ustanawiania nowych przeszkód wzbraniających lub zrywających małżeństwo ochrzczonych, z zachowaniem § 3.

§ 3. Konferencje biskupów, mając na uwadze szczególne okoliczności, mogą dekretem wydanym zgodnie z przepisami prawa ustanawiać partykularne przeszkody wzbraniające albo zrywające⁴.

Odnosząc się do § 2 tego kanonu, Rota Rzymska proponowała usunięcie zastrzeżenia „wyłącznie” (*privative*) w odniesieniu do możliwości ustanawiania przeszkód małżeńskich przez najwyższą władzę kościelną. Podczas pierwszej sesji zespołu ds. rewizji prawa małżeńskiego, na zebraniu w dniu 24 lutego 1977 roku, członkowie tego gremium opowiedzieli się za pozostawieniem tego zastrzeżenia w tekście kanonu. Jak wskazywali ma ono swoje znaczenie szczególnie wobec władz świeckich⁵.

⁴ SCIC75: „Can. 262 (CIC 1038) (...) § 2. Eidem supremae auctoritati privative ius est alia impedimenta matrimonium prohibentia vel dirimentia pro baptizatis constituendi, salvo praescripto § 3. § 3. Episcoporum Conferentiae, attentis peculiaribus adiunctis, impedimenta particularia sive prohibentia sive dirimentia constituere possunt, decreto ad normam iuris lato”.

⁵ Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione del Codice di diritto canonico. Atti editi e inediti*, Città del Vaticano 2021, s. 528

Z kolei § 3 proponowała rozbić na dwie jednostki redakcyjne, odpowiednio na przeszkody wzbraniające i przeszkody zrywające. Zaproponowano następujące brzmienie § 3: Mając na uwadze szczególne okoliczności konferencje biskupów mogą ustanawiać przeszkody wzbraniające dekretem wydanym zgodnie z przepisami prawa. Przed jego promulgacją należy powiadomić Stolicę Apostolską. Autorzy *votum* wyjaśnili, że to powiadomienie (ostrzeżenie) proponuje się, żeby ustanawianie tych przeszkód było uporządkowane. Partykularnych przeszkód zrywających miał dotyczyć § 4 w następującej formule: Mając na uwadze szczególne okoliczności konferencje biskupów mogą prosić Stolicę Apostolską o ustanowienie lokalnych przeszkód zrywających, z zachowaniem kan. 282 § 2. Rota Rzymska wyjaśniła, że istnieją obawy, że niektóre konferencje biskupów mogą ustanawiać przeszkody zrywające, które będą miały charakter rozwodów⁶.

Na temat tych dwóch paragrafów nie podjęto dyskusji w zespole ds. rewizji prawa małżeńskiego, ponieważ sprawa udzielenia konferencjom biskupów upoważnienia do ustanawiania przeszkód małżeńskich, tak wzbraniających, jak i zrywających miała być przedmiotem sesji plenarnej kardynałów członków Papieskiej Komisji ds. Odnowy Kodeksu Prawa Kanonicznego, która miała miejsce w dniach 24-27 maja 1977 roku. Opinię Roty Rzymskiej przywołał w swoim *votum*

⁶ Por. SACRA ROMANA ROTA, *Votum Collegii quoad Schema documenti „De Matrimonio”*, Romae 1976, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, teczka 162, VIII De Sacramentis. Consultazione Generale del 1975. Dicasteri della Curia Romana, 210/76 Tribunale della S.Romana Rota (dalej: SRRVotum): „Caput II De impedimentis in genere. Can. 262. § 2: Censetur: tollere „privative”, et relinquere „salvis praescriptis §§ 3 et 4”, cetera secundum schema, nam quaedam oppositio adest inter ambo. § 3: „Episcoporum Conferentiae, attentis peculiaribus adiunctis, impedimenta prohibentia constituere possunt, decreto ad normam iuris lato. Ante eiusdem promulgationem admoneri debet Apostolica Sedes”. – Haec enim admonitio postulatur ut ordinatim fiat haec impedimentorum constitutio. § 4: „Episcoporum Conferentiae, attentis peculiaribus adiunctis, petere poterunt ab Apostolica Sede constitutionem impedimentorum dirimentium localium, firmo manente can. 282, § 2”. – Timendum enim est, experientia praesenti docente, ne quaedam Conferentiae Episcopales statuunt impedimenta dirimentia, quae vera divortia sint.

Ponens tej sprawy – kard. P. Palazzini, przypominając, że tenże Trybunał, pomimo braku oporu względem rozszerzenia władzy konferencji biskupów, zauważył niebezpieczeństwo ustanawiania przeszkody „ruchomej” braku *affectio maritalis*, co *de facto* może prowadzić do rozwodów kościelnych⁷. Kard. J. Knox, członek Komisji, nie poparł zdania Roty Rzymskiej, uważając, że wymóg wyłącznie poinformowania Stolicy Apostolskiej o wprowadzeniu nowych przeszkód wzbraniających przez konferencję biskupów jest niewystarczający. Nie usuwa bowiem niebezpieczeństw wiążących się z takimi przeszkodami (ustanawianie przeszkód ograniczających *ius connubii*, wprowadzanie przeszkód braku *affectio maritalis* prowadzących do faktycznych rozwodów kościelnych)⁸. Kard. J. Wright oponował względem rotalnego stanowiska wskazując, że nie jest możliwym ustanowienie przeszkody zrywającej, która będzie w istocie rozwodowa, gdyż nie można rozwieść małżeństwa dotkniętego przeszkodą⁹.

⁷ Por. P. PALAZZINI, *Votum. Quid: De facultate Episcoporum Conferentiarum statuendi impedimenta matrimonialia*, [21.05.1977], s. 3-4, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*,teczka A3 PL 4/I: „Alia ratio affertur ex periculo introducendi ex parte quarundam Conferentiarum episcopalium nonnulla impedimenta quae haud facile componi possent cum, recto matrimonii conceptu maxime quoad indissolubilitatem. (...) Si impedimentum huiusmodi „mobile” ut ita dictum, introduceretur, actum esset de indissolubilitate matrimonii. In hac ratione exponenda ac defendenda istat ipsa S.R. Rota, licet de se contraria non sit ad concessionem”.

⁸ Por. J. KNOX, *C. De potestate Conferentiarum Episcoporum constituendi impedimenta etiam dirimentia. Votum*, 7.07.1977, s. 2, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*,teczka A3 PL 4/I: „Verum est quod aliquae Conferentiae Episcoporum ad incommoda vitanda consilium praebent apponere incisum “approbante Sede Apostolica” vel “admonita Sede Apostolica” et hoc est mens Sacrae Congregationis pro Clericis ac S. Romanae Rotae, quae proponit concessionem limitandam esse ad impedimenta prohibentia. Sed proposita formula quae postulatur ut ordinatim fiat haec impedimentorum constitutio, non aufert incommoda super memorata”.

⁹ Por. J. WRIGHT, *De facultate Episcoporum Conferentiarum statuendi impedimenta matrimonialia. Votum*, 23.05.1977, s. 16, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*,teczka A3 PL 4/I: „Cum pace S. Rotae (cfr. All. C., p. 2) impossibile est statuere impedimenta dirimentia quae faciant vera divortia. A matrimonio impedito non divortiat”.

1.2. Związanie przeszkodami z prawa kościelnego

Kan. 263. Przeszkodami pochodzącymi z prawa czysto kościelnego są związani tylko ci, którzy zostali ochrzczeni w Kościele katolickim albo do niego przyjęci i nie wystąpili z niego formalnym aktem¹⁰.

Rota Rzymska proponowała usunięcie z kan. 263 zastrzeżenia, zgodnie z którym przeszkodami czysto kościelnymi nie byłiby związani ci, którzy wystąpili z Kościoła katolickiego aktem formalnym. Zdaniem tego organu uwolnienie od przeszkód pochodzących z prawa kościelnego tych, którzy wystąpili z Kościoła katolickiego, będzie powodowało trudności w aplikacji i interpretacji przepisów¹¹.

Konsultorzy zespołu ds. rewizji prawa małżeńskiego opowiedzieli się za przyjęciem poprawki Roty i na pozostawieniu mocy wiążącej przeszkód małżeńskich z prawa kościelnego także wobec tzw. apostatów (tych, którzy porzucili wiarę katolicką)¹². W dyskusji pojawiła się również kwestia zobowiązania ich do zachowania formy kanonicznej zawarcia małżeństwa. Postanowiono jednak, że ci, którzy odstąpili od jedności z Kościołem katolickim będą z niej zwolnieni. Co ciekawe, papież Benedykt XVI, listem apostolskim motu proprio *Omnia in mentem* z dnia 26 października 2009 roku dokonał reformy kan. 1117 Kodeksu prawa kanonicznego, ponownie zobowiązując do zachowania określonej w nim formy kanonicznej małżeństwa tych, którzy formalnym aktem wystąpili z Kościoła

¹⁰ Por. SCIC75: „Can 263 (novus). Impedimentis iuris mere ecclesiastici tenentur tantum illi qui sunt in Ecclesia catholica baptizati vel in eam recepti nec actu formali ab ea defecerunt”.

¹¹ Por. SSRVotum, „Can. 263: – „Impedimentis iuris mere ecclesiastici tenentur tantummodo illi qui sunt in Ecclesia catholica baptizati vel in eam recepti”. – Auferenda sunt verba “nec actu formali...”, ne adsint difficultates in applicatione seu interpretatione”.

¹² Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione...*, s. 529

katolickiego¹³. Można zauważyć, że chociaż zastrzeżenia Roty Rzymskiej dotyczyły przeszkód małżeńskich pochodzących z prawa kościelnego, wyrażone przez nią obawy co do trudności w aplikacji i interpretacji przepisów, gdy nie będą one obowiązywały tych, którzy odejdą z Kościoła katolickiego, okazały się słuszne, a zaproponowane normy nie oparły się próbie czasu.

1.3. Uchylenie i zmiana przeszkód prawa kościelnego

Kan. 264. Tylko najwyższa władza kościelna może uchylać albo zmieniać przeszkody prawa kościelnego, z zachowaniem prawa konferencji biskupów do uchylenia lub zmieniania przeszkód przez nią ustanowionych¹⁴.

Do kan. 264 proponowano dodanie obowiązku powiadomienia Stolicy Apostolskiej przez konferencję biskupów przed zniesieniem przeszkód przez nią ustanowionych¹⁵. Do tej propozycji nie odniesiono się na późniejszym etapie prac, gdyż uznano, że kanon ten jako taki jest niepotrzebny. R. Castillo Lara wyraził zdanie, że oczywistym jest, że władza, która ustanawia przeszkodę może ją znieść¹⁶.

1.4. Zakazy administracyjne zawarcia małżeństwa

Kan. 265, § 1. Ordynariusz miejsca może w poszczególnym przypadku zabronić małżeństwa przebywającym na swoim terytorium oraz swoim podwładnym poza granicami swojego

¹³ Por. BENEDICTUS XVI, Litterae Apostolicae motu proprio datae *Omnium in mentem*, 26.10.2009, art. 4, AAS 102 (2010), s. 8-10.

¹⁴ Por. SCIC75: „Can. 264 (novus). Sola suprema Ecclesiae auctoritas potest impedimenta iuris ecclesiastici abrogare aut illis derogare, salvo iure Episcoporum Conferentiae abrogandi impedimenta a se instituta vel illis derogandi”.

¹⁵ Por. SSRVotum, „Can. 264: – Addenda sunt canonii proposito a schemate verba: „... admonita Apostolica Sede”.

¹⁶ Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione...*, s. 529

terytorium, lecz tylko czasowo, na skutek poważnej przyczyny i dopóki ona trwa.

§ 2. Tylko najwyższa władza Kościelna może do zakazu dołączyć klauzulę nieważności¹⁷.

Oceniając kan. 265 § 1 proponowano wyłączenie władzy ordynariusza do ustanawiania zakazów w odniesieniu do osób, które tylko przejściowo zamieszkują na jego terytorium. Aby uniknąć niebezpieczeństwa przypadkowości w określaniu zamieszkania nupturientów¹⁸. Problem ten nie był dyskutowany przez zespół ds. rewizji prawa małżeńskiego¹⁹.

1.5. Dyspensowanie od przeszkód w wypadku nagłym

Kan. 270, § 1. Ordynariusz miejsca pod warunkami określonymi na końcu kan. 268 może udzielić dyspensy od wszystkich przeszkód, o których w przywołanym kan. 268, ilekroć przeszkoda zostaje wykryta albo wiadomość o niej dociera do ordynariusza, albo proboszcza, gdy wszystko jest już gotowe do zawarcia małżeństwa, a nie da się bez prawdopodobnego niebezpieczeństwa poważnego zła, odłożyć go do czasu uzyskania dyspensy od Stolicy Apostolskiej.

§ 2. To upoważnienie rozciąga się także na konwalidację małżeństwa już zawartego, jeżeli zagraża takie samo niebezpieczeństwo i nie ma czasu na odniesienie się do Stolicy Apostolskiej lub do ordynariusza, gdy chodzi o przeszkody, od których może dyspensować.

¹⁷ Por. SCIC75: „Can. 265 (CIC 1039). § 1. Ordinarius loci in suo territorio commorantibus et suis subditis etiam extra fines sui territorii, vetare potest matrimonium in casu peculiari, sed ad tempus tantum, gravi de causa eaque perdurante”.

¹⁸ Por. SSRVotum, „Can 265, § 1: „Ordinarius loci in suo territorio non obiter commorantibus...”, nam commoratio „non precaria” postulanda est”.

¹⁹ Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione...*, s. 530

§ 3. W tych samych okolicznościach, tym upoważnieniem cieszą się wszyscy, o których mowa w kan. 269 § 1 z zachowaniem warunków określonych w tym kanonie, lecz tylko jeśli przypadek ten z natury swojej lub tylko faktycznie jest tajny i nie można się udać do ordynariusza miejsca zgodnie z kan. 269, albo tylko z niebezpieczeństwem złamania tajemnicy; w tym co odnosi się do spowiednika należy zachować przepis kan. 269²⁰.

Audytorzy rotalni zauważyli, że wśród okoliczności uprawniających ordynariusza do dyspensowania od przeszkód brakuje uważnienia małżeństwa. Proponowano dodanie tej okoliczności z zastrzeżeniem, że nie dotyczy ona przeszkody wynikającej ze święceń: § 2. „Wszyscy o których mowa w kan. 269 § 1, gdy nie wystarczy czasu na odniesienie się do Stolicy Apostolskiej albo ordynariusza miejsca, albo nie można tego dokonać bez niebezpieczeństwa naruszenia tajemnicy, mogą dyspensować od wszystkich przeszkód prawa kościelnego oraz konwalidować małżeństwo, przez odnowienie przez strony zgody prywatnie i tajnie, gdy forma prawnie przepisana niesie ze sobą niebezpieczeństwo naruszenia tajemnicy”. Zdaniem Roty zaproponowany w schemacie paragraf należy przepracować, by lepiej rozwiązać problemy ujęte w tym przypadku. Należy unikać słów „tajne” i „publiczne”. Kolegium Rotalne zauważa, że niebezpieczeństwo naruszenia tajemnicy jest częstym przypadkiem, dlatego także

²⁰ Por. SCIC75: „Can. 270 (CIC 1045). § 1. Potest Ordinarius loci sub clausulis in fine can. 268 statutis, dispensationem concedere super omnibus impedimentis de quibus in citato can 268, quoties impedimentum detegatur vel ad notitiam Ordinarii aut parochii deferatur, cum iam omnia sunt parata ad nuptias, nec matrimonium, sine probabili gravis mali periculo, differri possit usque dum a Sancta Sede dispensatio obtineatur. § 2. Haec facultas valet etiam ad convalidationem matrimonii iam contracti, si idem periculum sit in mora nec tempus suppetat recurrenti ad Sedem Apostolicam vel, quod attinet ad impedimenta a quibus dispensare valet, ad Ordinarium. § 3. In iisdem rerum adiunctis, eadem facultate gaudent omnes de quibus in can. 269, § 1, sub eiusdem canonis clausulis, sed solum si casus natura sua vel tantum facto sit occultus et ne loci quidem Ordinarius adiri ad normam can. 269 possit, vel nonnisi cum periculo violationis secreti; quoad confessarium servandum est praescriptum can. 269”.

należy usunąć wyłączenie przeszkody wynikającej z prezbiteratu, ze względu na miłosierdzie i dobro dusz²¹.

Rota Rzymska zaproponowała nowe brzmienie § 3 i 4. Pierwszy dotyczył braku woli odnowienia zgody przy konwalidacji zwykłej: Jeśli obydwie, albo jedna ze stron nie chcą nawet tajnie odnowić zgody, proboszcz powinien odnieść się do Stolicy Apostolskiej. Takie rozwiązanie proponowano ze względu na powagę przypadku. Z kolei § 4 miał na celu zapewnienie dowodu udzielenia dyspensy w księgach parafialnych: Udzieloną dyspensę należy zapisać na marginesie aktu, który dotyczy małżeństwa nieważnie zawieranego; w celu zachowania odpowiedniej tajemnicy można tę przeszkodę, od której dyspensowano oznaczyć nie właściwą nazwą, lecz kanonem, w którym została ustanowiona²².

1.6. Powiadomienie ordynariusza o udzielonej dyspensie

Kan. 271. Proboszcz albo kapłan lub diakon, o którym mowa w kan. 269, powinien natychmiast powiadomić ordynariusza

²¹ Por. SSRVotum: „Can. 270, § 1: Inserere post „ad nuptias: vel cum matrimonium convalidari debet, exclusis quidem sacris ordinibus”, nam casus convalidationis considerandus est; aliunde deest ratio favendi eis qui sacris ordinibus ornantur. § 2: „Omnes de quibus in can. 269, § 1 quando non suppetat tempus recurrenti ad Apostolicam Sedem vel ad Ordinarium loci, aut id praestare nequeant sine periculo violandi secretum, possunt dispensare ab omnibus impedimentis iuris ecclesiastici quae alios latent, atque matrimonium convalidare, renovato a partibus consensu privatim et secreto, si forma iure praescripta periculum violationis secreti secumferat”. – Retractanda apparuit paragraphus ista, ut accuratius solvatur casus; vitanda sunt verba “occultum – publicum”, et eorum loco adhibenda visa est expressio “quae alios latent”; de periculo violationis secreti nam frequens est casus; consulto omittitur “excepto presbyteratu” propter misericordiam et bonum animarum, in hoc casu praesertim”.

²² Por. SSRVotum: „Can. 270, § 3: „At si utraque vel alterutra pars ne secreto quidem velit consensum renovare, parochus tenetur recurrere ad Apostolicam Sedem”. – Ita sit propter gravitatem casus. § 4: „Concessa dispensatio adnotanda est in margine tabulae, in quam matrimonium invalide initum relatam fuit; ad secretum tutius servandum potest impedimentum a quo dispensatur designari non proprio nomine, sed canone in quo id statutum est”.

miejsca o udzieleniu dyspensy w zakresie zewnętrznym; powinna być ona również odnotowana w księdze małżeństw²³.

W odniesieniu do tego przepisu proponowano jedynie zmianę stylistyczną brzmienia kanonu, zobowiązującą do troski o zapisanie dyspensy w księdze małżeństw²⁴. Propozycja Roty Rzymskiej nie została w ogóle wzięta pod rozwagę.

2. Przeszkody wzbraniające

2.1. Przeszkoda wzbraniająca przysposobienia albo opieki

Kan. 275. Tym, którym ustawodawstwo cywilne zabrania zawarcia między sobą małżeństwa z powodu pokrewieństwa prawnego powstałego z przysposobienia (albo opieki), zakazuje się mocą prawa kanonicznego zawarcia między sobą małżeństwa²⁵.

Rota Rzymska opowiedziała się za usunięciem opieki z katalogu przeszkód wzbraniających, ponieważ w rzadkich przypadkach ustawodawstwo cywilne ustanawia taki zakaz (Rota wskazuje tylko Grecję i wyspę Formosa)²⁶. Warto zauważyć, że przeszkodę pokrewieństwa prawnego uzależniano od ustawodawstwa cywilnego. Jeśli taka przeszkoda mogłaby mieć charakter zbliżony do przeszkody wzbraniającej, wówczas taki sam charakter miała w myśl prawa kanonicznego²⁷.

²³ Por. SCIC75: „Can. 271 (CIC 1046). Parochus aut sacerdos vel diaconus de quibus in can. 269, de concessa dispensatione pro foro externo Ordinarius loci statim certiolem faciat; eaque adnotetur in libro matrimoniorum”.

²⁴ Por. SSRVotum: „Can. 271: – „... Ordinarius loci certiolem faciat, et curet ut adnotetur in libro matrimoniorum”.

²⁵ Por. SCIC75: „Can. 275 (CIC 1059). Qui lege civili prohibentur nuptias inter se inire ob cognationem legalem ex adoptione ortam (vel ob tutelam), vi iuris canonici matrimonium inter se contrahere prohibentur”.

²⁶ Por. SSRVotum: „Caput III De impedimentis prohibentibus. Can. 275: – Tollantur “vel ob tutelam” et servetur schema, nam casus raro verificatur, sc. solummodo in Graecia et in Insula Formosa”.

²⁷ Por. także: uwagi do kan. 294.

Zespół ds. rewizji prawa małżeńskiego nie odniósł się do propozycji Roty Rzymskiej, gdyż na tym etapie prac postanowiono usunąć przeszkody wzbraniające, a w ich miejsce ustanowić zakazy zawierania, względnie asystowania przy zawieraniu małżeństwa.

2.2. Przeszkoda małżeństwa mieszanego

Kan. 276. Małżeństwo między dwiema osobami ochrzczonymi, z których jedna jest katolikiem, druga zaś niekatolikiem, ponieważ ze swojej natury stoi na przeszkodzie pełnej duchowej wspólnoty małżonków, jest zakazane bez uprzedniej dyspensy właściwej władzy²⁸.

Rota Rzymska proponowała zmianę kategorycznego stwierdzenia, że małżeństwo między katolikiem a niekatolikiem ze swojej natury stoi na przeszkodzie pełnej wspólnoty duchowej współmałżonków, na sformułowanie, że powoduje niebezpieczeństwo dla nawiązania tejże pełnej wspólnoty duchowej²⁹. Konsultorzy zespołu ds. rewizji prawa małżeńskiego opowiedzieli się za pozostawieniem kanonu w brzmieniu wskazanym w projekcie, gdyż zawarte w nim formuły zostały zaczerpnięte z motu proprio Pawła VI *Matrimonia mixta*³⁰.

²⁸ Por. SCIC75: „Can. 276 (CIC 1060). Matrimonium inter duas personas baptizatas, quarum altera sit catholica, altera vero non catholica, cum natura sua plenae spirituali coniugum communioni obstet, sine praevia auctoritatis competentis dispensatione, prohibitum est”.

²⁹ Por. SSRVotum: „Can. 276: – „Matrimonium inter duas personas baptizatas, quarum altera sit catholica, altera vero non catholica, cum periculum sit ne plenae spirituali coniugum communioni obstet, sine praevia auctoritatis competentis dispensatione, prohibitum est”. – Ita sit, nam “natura sua visum est nimium”.

³⁰ Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione...*, s. 546; PAULUS VI, Litterae Apostolicae motu proprio datae *Matrimonia mixta*, 31.03.1970, AAS 62 (1970), s. 257-263.

2.3. Warunki udzielenia dyspensy od przeszkody różnicy wyznania

Kan. 277, § 1. Od przeszkody różnicy wyznania ordynariusz miejsca może udzielić dyspensy, jeżeli istnieje słuszna i rozumna przyczyna oraz wypełnione są warunki, o których mowa w § 2, 3 i 4.

§ 2. Dla udzielenia dyspensy strona katolicka powinna oświadczyć, że jest gotowa odsunąć od siebie niebezpieczeństwo odejścia od wiary. Ponadto obciąża ją taki sam poważny obowiązek złożenia szczerego przyrzeczenia, że uczyni wszystko, co w jej mocy, aby wszystkie dzieci zostały ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim.

§ 3. O tych przyrzeczeniach, które powinna złożyć strona katolicka należy w odpowiednim czasie zawiadomić stronę niekatolicką, tak by zostało stwierdzone, iż rzeczywiście jest ona świadoma treści przyrzeczenia i obowiązku strony katolickiej.

§ 4. Obydwie strony powinny być pouczone o celach oraz istotnych przymiotach małżeństwa, których nie może wykluczać żadna ze stron³¹.

W kan. 277 § 3 proponowano dodać obowiązek pisemności rękopisem strony katolickiej, aby w aktach małżeństwa z dokumentu można było udowodnić świadomość strony niekatolickiej o przyrzeczeniu i obowiązkach strony katolickiej. Z kolei w § 4 postulowano wprowadzenie obowiązku wydania przez konferencję biskupów norm szczegółowych dotyczących pouczenia obydwu stron małżeństwa mieszanego o celach i istotnych przymiotach małżeństwa, które nie mogą być wykluczone przez żadną ze stron³². Propozycja Roty Rzymskiej nie została wzięta pod rozwagę.

³¹ Por. SCIC75: „Can. 277 (CIC 1061), § 3. De his promissionibus a parte catholica faciendis, pars non catholica tempestive certior fiat, adeo ut constet ipsam vere consciam esse promissionis et obligationis partis catholicae. § 4. Ambae partes edoceantur de finibus et proprietatibus essentialibus matrimonii, a neutro contra-hente excludendis.

³² Por. SSRVotum: „Can. 277, § 3: „De his promissionibus a parte catholica faciendis, pars non catholica tempestive certior fiat, adeo ut ex documento in actis asservando constet ipsam vere consciam esse promissionis et obligationis partis catholicae”. – Ita

2.4. Obowiązki konferencji biskupów odnośnie do dekretu o małżeństwach mieszanych

Kan. 278. Do konferencji biskupów należy, przez dekret wydany zgodnie z przepisami prawa, określenie sposobu, w jaki te oświadczenia i przyrzeczenia, których zawsze się wymaga, mają być złożone, czy to tylko ustnie, czy także na piśmie, czy też wobec świadków, jak też ustalić sposób ich stwierdzenia w zakresie zewnętrznym oraz powiadamiania o nich strony niekatolickiej; tak samo wydanie dyspozycji o innych sprawach, w zależności od okoliczności, które są potrzebne³³.

Do kan. 278 proponowano dodanie na końcu „dla zachowania jedności, o instytucjach oraz relacjach z szafarzami innych wspólnot religijnych, jeśli to możliwe i wydaje się odpowiednie”³⁴. Propozycja ta nie została uwzględniona. Brak też w protokole z zebrania konsultorów zespołu ds. rewizji prawa małżeńskiego informacji o powodach niezajęcia stanowiska w odniesieniu do propozycji rotalnej.

2.5. Zakaz asystowania przy małżeństwie tych, którzy porzucili wiarę katolicką

Kan. 281. Proboszcz niech nie asystuje przy małżeństwie tych, którzy notoryjnie albo porzucili wiarę katolicką, choćby nie przeszli do wspólnoty niekatolickiej, albo zapisali się do

sit, nam requisitio documenti “in actis servandi” est valde opportuna. § 4: „Utraque pars accurate edoceatur de finibus et proprietatibus essentialibus matrimonii a neutra excludendis, secundum normas speciales ab Episcoporum Conferentia praescribendas”. – Consulto postulatur interventus Conferentiae Episcopalis ad magis denotandum rei momentum”.

³³ Por. SCIC75: „Can. 278 (CIC 1062). Episcoporum Conferentiae est, decreto ad normam iuris lato, statuere modum quo hae declarationes et promissiones, quae semper requiruntur, faciendae sint, sive ore tantum, sive etiam scriptis, sive coram testibus; tum rationem definire qua de ipsis et in foro externo constet et pars acatholica certior reddatur; itemque edicere quae alia sint, pro opportunitate, postulanda”.

³⁴ Por. SSRVotum: „Can. 278: – Sub fine canonis schematis addenda sunt: „... ad fovendam unitatem, institutis quoque relationibus cum ministris aliarum communium religiosarum, si id possibile et opportunum visum fuerit”.

stowarzyszenia zakazanego przez Kościół, chyba że ordynariusz miejsca udzieli zezwolenia, z zachowaniem norm, o których w kan. 277 (odpowiednio) dostosowanych do poszczególnych przypadków³⁵.

W kan. 281 proponowano usunięcie „odpowiedniego stosowania przepisów o rękojmiach w odniesieniu do tych, którzy porzucili wiarę lub przynależność do Kościoła”. W ten sposób do tychże osób stosuje się normy o rękojmiach wprost³⁶. Postulat Roty Rzymskiej nie został jako taki rozważony podczas dalszych prac nad rewizją Kodeksu.

3. Przeszkody zrywające

3.1. Przeszkoda niemocy płciowej

Kan. 283, § 1. Niezdolność do odbycia stosunku seksualnego uprzednia i trwała, czy to ze strony mężczyzny, czy kobiety, czy to absolutna, czy względna czyni małżeństwo nieważnym z samego prawa natury (z samej natury małżeństwa).

§ 2. Jeżeli przeszkoda impotencji jest wątpliwa, to niezależnie od tego, czy wątpliwość ta jest prawna, czy faktyczna, nie wolno zabraniać zawarcia małżeństwa ani też, dopóki trwa wątpliwość, stwierdzać jego nieważności.

§ 3. Niepłodność ani nie zakazuje zawarcia małżeństwa, ani nie powoduje jego nieważności, z zachowaniem w mocy przepisu kan. 300³⁷.

³⁵ Por. SCIC75: „Can. 281 (CIC 1065). Matrimonio eius, qui notorie aut catholicam fidem abiecit, etsi ad communitatem acatholicam non transierit, aut societati ab Ecclesia prohibita adscriptus est, parochus ne assistat, nisi Ordinarius loci, servatis normis de quibus in can. 277, ad singulos casus (convenienter) aptatis, licentiam dederit”.

³⁶ Por. SSRVotum: „Can. 281: – Tollatur verbum “convenienter”, et servetur schema.

³⁷ Por. SCIC75: „Can. 283 (CIC 1068) § 1. Impotentia coeundi antecedens et perpetua, sive ex parte viri sive ex parte mulieris, sive absoluta sive relativa, matrimonium ipso iure naturae (ex ipsa natura matrimonii) dirimit”.

Rota Rzymska proponowała przywrócenie tekstu CIC/17³⁸ do kan. 283 § 1 w odniesieniu do przeszkody impotencji, aby zachować tradycyjną dyscyplinę, która jest jedynie logiczna oraz aby usunąć obawy o niezgodność z orzeczeniami Świętej Kongregacji Nauki Wiary wynikających z nowej redakcji § 2³⁹. Zespół ds. rewizji prawa małżeńskiego postanowił nie podejmować ponownie dyskusji na temat tego kanonu, gdyż zdaniem konsultorów tego gremium wszystkie uwagi były już wcześniej omówione szeroko w trakcie prac nad redakcją projektu⁴⁰.

3.2. Przeszkoda węzła małżeńskiego

Kan. 284, § 1. Nieważnie usiłuje zawrzeć małżeństwo ten, kto jest związany węzłem poprzedniego małżeństwa, nawet niedopełnionego, z zachowaniem przywileju wiary.

§ 2. Nawet gdyby poprzednie małżeństwo było nieważne albo zostało rozwiązane z jakiegokolwiek przyczyny, nie wolno z tej racji zawrzeć ponownego małżeństwa, dopóki nie stwierdzi się, zgodnie z prawem i w sposób pewny, nieważności albo rozwiązania poprzedniego⁴¹.

Proponowano usunąć w § 1 dodatek o małżeństwie niedopełnionym i o przywileju wiary z normy o przeszkodzie węzła. Ponadto proponowano dodać § 3: „W przypadku pozytywnej i nierozwiązywalnej

³⁸ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, 27.05.1917, AAS 09 (1917), pars II, s. 1-594.

³⁹ Por. SSRVotum: „Caput IV. De impedimentis dirimentibus. Can. 283, § 1: Restituatur textus C.J.C., nam disciplina traditionalis servanda est, uti unice logica, nec timenda est contrarietas cum S.C.D.F. ex nova redactione § 2”.

⁴⁰ Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione...*, s. 550

⁴¹ Por. SCIC75: „Can. 284 (CIC 1069). § 1. Invalide matrimonium attentat qui vinculo tenetur prioris matrimonii, quamquam non consummati, aslvo privilegio fidei. § 2. Quamvis prius matrimonium sit irritum aut solutum qualibet ex causa, non ideo licet aliud contrahere, antequam de prioris nullitate aut solutione legitime et certo constiterit”.

wątpliwości co do ważności poprzedniego małżeństwa, kolejne należy zadeklarować nieważnym. Sprawa powinna być jednak rozstrzygana zgodnie ze zwyczajną procedurą prawną”. Rota Rzymska w ten sposób proponowała w samej ustawie kanonicznej rozwiązać problem pojawiający się w praktyce od dłuższego czasu⁴². Propozycja ta jest w istocie przywołaniem *dubium* rozwiązanego przez Papieską Komisję Autentycznej Interpretacji Kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego dnia 26 czerwca 1947 roku⁴³. Nie dziwi fakt przedstawienia tej propozycji przez Rotę Rzymską, gdyż jak wynika z materiałów z prac komisji interpretacyjnej, to właśnie ówczesny dziekan Roty Rzymskiej A. Jullien w swoim *votum*⁴⁴ przekonał kardynałów-członków Komisji do takiej odpowiedzi na wątpliwość przedstawioną przez arcybiskupa Nowego Jorku⁴⁵. W głosowaniu zespół ds. rewizji prawa małżeńskiego postanowił usunąć odwołanie do przywileju wiary z ostatniej frazy § 1, lecz nie odniósł się w żaden sposób do propozycji dodania § 3⁴⁶.

⁴² Por. SSRVotum: „Can. 284, § 1: „Invalide matrimonium attentat, qui vinculo tenetur prioris coniugii”. – Addatur § 3: „At, stante positivo et insolubili dubio de validitate prioris matrimonii, alterum invalidum declarari debet. Causa autem pertractanda est ad ordinarium tramitem iuris”. – Opportunius visum est solvere in ipsa lege casum non adeo rarum de priore matrimonio dubie valido”.

⁴³ Por. PONTIFICIA COMMISSIO AD CODICIS CANONES AUTHENTICE INTERPRETANDOS, *Responsa ad proposita dubia*, 26.06.1947, B, III, AAS 39 (1947), s. 374.

⁴⁴ Por. A. JULLIEN, 2.05.1947, w: PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS I.C. INTERPRES, N. 10/43, *Neo-Eboracen. De Matrimonio Dubio*, 26.06.1947, s. 13-14, 16, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo *Pontificia Commissione ad Codicis Canones Authentice Interpretandos*,teczka 60, Prot. 10/43.

⁴⁵ Por. COMMISSIONE PONTIFICIA PER L'INTERPRETAZIONE DEL CODICE DI DIRITTO CANONICO, [Verbale, l'adunanza plenaria], 26.06.1947, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo *Pontificia Commissione ad Codicis Canones Authentice Interpretandos*,teczka 60, Prot. 10/43.

⁴⁶ Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione...*, s. 551

3.3. Odpowiednie stosowanie przepisów o małżeństwach mieszanych do przeszkody różnicy religii

Kan. 286. To, co określone zostało w kan. 277-280 należy stosować także do małżeństw z przeszkodą różności religii⁴⁷.

Kan. 286 proponowano przenieść i umieścić jako § 3 w kan. 285, w następującym brzmieniu: „z zachowaniem charakteru przeszkody wzbraniającej małżeństwo mieszane wyznania, to co przepisano w kan. 277 i 280 należy stosować także do małżeństw, w których występuje przeszkoda różnicy religii⁴⁸. W związku z przygotowaniem nowego rozdziału o małżeństwach mieszanych, propozycja przeniesienia kanonu nie była dyskutowana⁴⁹.

3.4. Przeszkoda święceń

Kan. 287, § 1. Nieważnie usiłują zawrzeć małżeństwo ci, którzy otrzymali święcenia.

§ 2. Także diakoni, którzy byli żonaci, o których mowa w kan. 211 § 1 nr 2 są niezdolni do zawarcia nowego małżeństwa⁵⁰.

Rota Rzymska proponowała usunięcie przeszkody wynikającej ze święceń diakonatu w stosunku do tych diakonów, którzy przyjmowali święcenia jako żonaci diakoni stali. Przeszkoda ta nie odpowiadała zdaniem Roty okolicznościom związanym z diakonatem stałym.

⁴⁷ Por. SCIC75: „Can. 286 (CIC 1071). Quae in can. 277-280 praescripta sunt applicari quoque debent matrimoniis, quibus obstat impedimentum disparitatis cultus”.

⁴⁸ Por. SSRVotum: „Can. 286: – Fiat can. 285, § 3, et ita formuletur: „Firmo manente caractere prohibente matrimonium impedimenti mixti religionis, quae in cc. 277 et 280 praescripta sunt, applicari quoque debent matrimoniis quibus obstat impedimentum disparitatis cultus”. – Ita sit, ut unico canone res definiatur”.

⁴⁹ Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione...*, s. 553.

⁵⁰ Por. SCIC75: „Can. 287 (CIC 1087) § 2. Etiam diaconi qui coniugat fuerunt, de quibus in can. 211 § 1, 2, ad novum matrimonium contrahendum inhabiles sunt”.

Poza tym także prace na kodeksie wschodnim wskazywały na brak takiej przeszkody w kodyfikacji orientalnej⁵¹. W głosowaniu zespół ds. rewizji prawa małżeńskiego postanowił uwolnić diakonów stałych, którzy przed przyjęciem święceń byli żonaci od przeszkody wynikającej ze święceń. Przyjęto nowe brzmienie tego paragrafu kanonu: „Diakoni, którzy przyjęli święcenia jako żonaci nie są związani przeszkodą, o której mowa w § 1”⁵². Papież Jan Paweł II w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku⁵³ w kan. 1087 nie wyłączył obowiązywania przeszkody święceń względem diakonów stałych, którzy przyjęli ten stopień święceń po zawarciu małżeństwa.

3.5. Przeszkoda uprowadzenia

Kan. 289. Nie może być ważnie zawarte małżeństwo pomiędzy mężczyzną i kobietą uprowadzoną lub choćby przetrzymowaną, z zamiarem zawarcia z nią małżeństwa, jak długo jest ona mu podporządkowana, chyba że później kobieta rozwaźnie i w sposób wolny wybierze małżeństwo⁵⁴.

Kan. 289 proponowano sformułować następująco: „Nie może istnieć małżeństwo między mężczyzną i kobietą uprowadzoną lub więzioną w celu zawarcia z nim małżeństwa, chyba że potem kobieta

⁵¹ Por. SSRVotum: „Can. 287, § 2: Tollatur, nam haec exigentia nimia est, praesertim habita ratione diaconatus permanentis in hodiernis adiunctis; ceterum ita admisit Coetus orientalis”.

⁵² Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell' iter di revisione...*, s. 553.

⁵³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1- 317; tekst polski: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022.

⁵⁴ Por. SCIC75: „Can. 289 (CIC 1074). Inter virum et mulierem abductam vel saltem retentam intuitu matrimonii cum eo contrahendi, quamdiu sub illo influxu subiectionis ipsa permaneat, nullum matrimonium consistere potest, nisi postea mulier, deliberata voluntate ac sponte, matrimonium eligat”.

zostanie oddzielona od mężczyzny i umieszczona w miejscu bezpiecznym i wolnym, z pełną wolnością wybierze małżeństwo”⁵⁵. Częściowo przyjęto zaproponowaną redakcję kanonu, określając wprost mężczyznę jako porywacza oraz dodając wymóg samodzielności podjęcia decyzji o małżeństwie z byłym porywaczem przez kobietę uprowadzoną⁵⁶.

3.6. Przeszkoda przyzwoitości publicznej

Kan. 293, § 1. Przeszkoda przyzwoitości publicznej powstaje z nieważnego małżeństwa po rozpoczęciu życia wspólnego albo z notoryjnego lub publicznego konkubinatu; przeszkoda ta powoduje nieważność małżeństwa w pierwszym stopniu linii prostej między mężczyzną i krewnymi kobiety i odwrotnie. § 2. Przez małżeństwo nieważne, o którym w § 1 rozumie się także małżeństwo zawarte cywilnie, które jest nieważne z powodu braku formy kanonicznej⁵⁷.

Proponowano jaśniejsze sformułowanie przeszkody przyzwoitości publicznej: „przeszkoda przyzwoitości publicznej powstaje z małżeństwa nieważnego, jeśli nawiązano życie wspólne oraz z notoryjnego lub publicznego konkubinatu...”. Ponadto w § 2 proponowano zmianę z „małżeństwa cywilne zawartego” na małżeństwo zawarte w formie

⁵⁵ Por. SSRVotum: „Can. 289: – „Inter virum et mulierem abductam aut retentam intuitu matrimonii cum ea contrahendi, nullum matrimonium consistere potest, nisi postea mulier a viro separata ac in loco tuto ac libero constituta, deliberata voluntate matrimonium eligat”.

⁵⁶ Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione...*, s. 554

⁵⁷ Por. SCIC75: „Can.293 (CIC 1078). § 1. Impedimentum publicae honestatis oritur ex matrimonio invalido post instauratam vitam communem et ex notorio vel publico concubinatu; et nuptias dirimit in primo gradu lineae rectae inter virum et consanguineas mulieris, ac vice versa. § 2. Matrimonium invalidum, de quo in § 1, intelligitur etiam matrimonium civiliter contractum, quod est propter defectum formae canonicae invalidum”.

cywilnej⁵⁸. Opinia ta nie została wzięta pod uwagę przez zespół ds. rewizji prawa małżeńskiego⁵⁹.

3.7. Przeszkoda pokrewieństwa prawnego

Kan. 294. Ci, których ustawa cywilna czyni niezdolnymi do zawarcia między sobą małżeństwa z powodu pokrewieństwa prawnego powstałego z przysposobienia albo opieki, mocą prawa kanonicznego nie mogą ważnie zawrzeć ze sobą małżeństwa⁶⁰.

Przeszkoda pokrewieństwa prawnego w projekcie kanonów z 1975 została dwójako określona, raz jako przeszkoda wzbraniająca, a raz jako przeszkoda zrywająca, zaś jej obowiązywanie byłoby uzależnione od tego, czy ustawodawstwo cywilne także przewiduje taką przeszkodę. Rota Rzymska opowiadała się za usunięciem opieki z katalogu okoliczności powodujących powstanie przeszkody pokrewieństwa prawnego⁶¹. W kontekście dyskusji podjętej przez konsultorów odpowiedzialnych za dalszą rewizję projektu kanonów można zauważyć, że propozycja Trybunału Roty Rzymskiej została przyjęta. Zaproponowana nowa redakcja kanonu wskazywała na obejmowanie przeszkodą pokrewieństwa prawnego wyłącznie tych, którzy na mocy prawa cywilnego (świeckiego) byli związani adopcją (przysposobieniem)⁶².

⁵⁸ Por. SSRVotum: „Can. 293, § 1: „Impedimentum publicae honestatis oritur ex matrimonio invalido, si vita communis instaurata sit, et ex notorio vel publico”, et cetera uti in schema. – Ita clarior se praebet textus. § 2: Loco „civiliter” scribatur „ritu civili contractum”.

⁵⁹ Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione...*, s. 556.

⁶⁰ Por. SCIC75: „Can. 294 (CIC 1080). Qui lege civili inhabiles ad nuptias inter se ineundas habentur ob cognationem legalem ex adoptione ortam aut ob tutelam, vi iuris canonici matrimonium inter se valide contrahere nequeunt”.

⁶¹ Por. SSRVotum: „Can. 294: – Tollere „...aut ob tutelam...”.

⁶² Por. F. CATOZZELLA, L. SABBARESE (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione...*, s. 566

Podsumowanie

Analiza uwag przedstawionych przez Świętą Rotę Rzymską do projektu kanonów o przeszkodach małżeńskich i reakcja członków zespołu ds. rewizji prawa małżeńskiego, zaangażowanych w proces przygotowania projektu Kodeksu prawa kanonicznego z 1980 roku pozwala stwierdzić, podobnie jak w przypadku kanonów o zgodzie małżeńskiej⁶³, że postulaty Apostolskiego Trybunału nie były kluczowym materiałem do oceny pierwszej redakcji posoborowego prawa małżeńskiego. Niewątpliwie poszczególni audytorzy rotalni wnosili swój indywidualny wkład, pośrednio lub bezpośrednio⁶⁴, w formułowanie poszczególnych przepisów, jednakże *votum* całego kolegium w zestawieniu z szerokim zbiorem uwag innych organów konsultacyjnych miało raczej marginalne znaczenie. Zastanawiającym jest w kontekście całego *votum* Roty brak szerszego uotywowania poszczególnych propozycji z odwołaniem do własnego dorobku orzeczniczego. Być może tak uargumentowane postulaty spotkałyby się z większym zainteresowaniem. Analiza materiału archiwalnego z konsultacji generalnej projektu prawa o sakramentach z 1975 roku wskazuje, że obserwacje, które zostały wzbogacone obszerniejszym objaśnieniem były poddawane poważniejszej refleksji.

⁶³ Por. R. BOROWY, R. GOSIEWSKI, *Uwagi Trybunału Roty Rzymskiej do projektu kanonów...*, s. 169-170.

⁶⁴ Warto wskazać, że sędziowie rotalni byli najpierw członkami Papieskiej Komisji Przygotowawczej Soboru Watykańskiego II ds. Dyscypliny Sakramentów i tam wnosili znaczący wkład w prace nad prawem małżeńskim, a następnie jako konsultorzy albo nauczyciele konsultorów Papieskiej Komisji ds. Odnowy Kodeksu Prawa Kanonicznego kształtowali poglądy tych, którzy byli odpowiedzialni zarówno za sporządzenie projektu Kodeksu, jak i jego zaopiniowanie.

Tabela 1. Synopsa kanonów o zgodzie małżeńskiej 1975-1980 i uwag Roty Rzymskiej

SCIC75	SRRVotum	SCIC80
<p>Can. 262 (CIC1038). § 1. Supremae tantum Ecclesiae auctoritatis est authentice declarare quandonam ius divinum matrimonium prohibeat vel dirimat.</p> <p>§ 2. Eidem supremae auctoritati privative ius est alia impedimenta matrimonium prohibentia vel dirimentia pro baptizatis constituendi, salvo praescripto § 3.</p> <p>§ 3. Episcoporum Conferentiae, attentis peculiaribus adiunctis, impedimenta prohibentia sive dirimentia constitutere possunt, decreto ad normam iuris lato.</p>	<p>Can. 262. § 2: Censetur: tollere „privative”, et relinquere „salvis praescriptis §§ 3 et 4”, cetera secundum schema, nam quaedam oppositio adest inter ambo.</p> <p>§ 3: „Episcoporum Conferentiae, attentis peculiaribus adiunctis, impedimenta prohibentia constitutere possunt, decreto ad normam iuris lato. Ante eiusdem promulgationem admoneri debet Apostolica Sedes”. – Haec enim admonitio postulat ut ordinatum fiat haec impedimetorum constitutio.</p> <p>§ 4: „Episcoporum Conferentiae, attentis peculiaribus adiunctis, petere poterunt ab Apostolica Sede constitutionem impedimetorum dirimentium localium, firmiter manente can. 282, § 2. – Timendum enim est, experientia praesenti docente, ne quaedam Conferentiae Episcopales statuunt impedimenta dirimentia, quae vera divortia sint.</p>	<p>Can. 1028 § 1. Supremae tantum Ecclesiae auctoritatis est authentice declarare quandonam ius divinum matrimonium prohibeat vel dirimat.</p> <p>§ 2. Uni quoque supremae auctoritati ius est alia impedimenta pro baptizatis constituendi.</p>

SCIC75	SRRVotum	SCIC80
<p>Can. 263 (novus). Impedimentis iuris mere ecclesiastici tenentur tantum illi qui sunt in Ecclesia catholica baptizati vel in eam recepti nec actu formali ab ea defecerunt.</p> <p>Can. 264 (novus). Sola suprema Ecclesiae auctoritas potest impedimenta iuris ecclesiastici abrogare aut illis derogare, salvo iure Episcoporum Conferentiae abrogandi impedimenta a se instituta vel illis derogandi.</p> <p>Can. 265 (CIC 1039). § 1. Ordinarius loci in suo territorio commemorantibus et suis subditis etiam extra fines sui territorii, vetare potest matrimonium in casu peculiari, sed ad tempus tantum, gravi de causa eaque perdurante.</p> <p>§ 2. Vetito clausulam dirimentem una suprema Ecclesiae auctoritas addere potest.</p>	<p>Can. 263: - „Impedimentis iuris mere ecclesiastici tenentur tantummodo illi qui sunt in Ecclesia catholica baptizati vel in eam recepti”. – Auferenda sunt verba „nec actu formali...”, ne adsint difficultates in applicatione seu interpretatione.</p> <p>Can. 264: - Addenda sunt canonis proposito a schemate verba: „... admonita Apostolica Sede.</p> <p>Can 265, § 1: „Ordinarius loci in suo territorio non obiter commemorantibus...”, nam commemoratio „non precaria” postulanda est.</p>	<p>Can. 1030 - § 1. Ordinarius loci propriis subditis ubique commemorantibus et omnibus in proprio territorio actu degentibus vetare potest matrimonium in casu peculiari, sed ad tempus tantum, gravi de causa eaque perdurante.</p> <p>§ 2. Vetito clausulam dirimentem una suprema Ecclesiae auctoritas addere potest.</p>

SCIC75	SRRVotum	SCIC80
<p>Can. 270 (CIC 1045). § 1. Potest Ordinarius loci sub clausulis in fine can. 268 statutis, dispensationem concedere super omnibus impedimentis de quibus in citato can. 268, quoties impedimentum detegatur vel ad notitiam Ordinarii aut parochi deferatur, cum iam omnia sunt parata ad nuptias, nec matrimonium, sine probabili gravi mali periculo, differri possit usque dum a Sancta Sede dispensatio obtineatur.</p>	<p>Can. 270. § 1: Inserere post „ad nuptias: vel cum matrimonium convalidari debet, exclusis quidem sacris ordinibus”, nam casus convalidationis considerandus est; aliunde deest ratio favendi eis qui sacris ordinibus ornantur.</p>	<p>Can. 1033 - § 1. Quoties impedimentum detegatur cum iam omnia sunt parata ad nuptias, nec matrimonium sine probabili gravi mali periculo differri possit usque dum a competenti auctoritate dispensatio obtineatur, facultate gaudent dispensandi ab omnibus impedimentis, iis exceptis de quibus in can. 1031, § 2, n. 1, loci Ordinarius et, dummodo casus sit occultus, omnes de quibus in can. 1032, §§ 2-3, servatis conditionibus ibidem praescriptis.</p>
<p>§ 2. Haec facultas valet etiam ad convalidationem matrimonii iam contracti, si idem periculum sit in mora nec tempus suppetat recurrendi ad Sedem Apostolicam vel, quod attinet ad impedimenta a quibus dispensare valet, ad Ordinarium.</p>	<p>§ 2. Omnes de quibus in can. 269, § 1 quando non suppetat tempus recurrendi ad Apostolicam Sedem vel ad Ordinarium loci, aut id praestare nequeant sine periculo violandi secretum, possunt dispensare ab omnibus impedimentis iuris ecclesiastici quae alios latent, atque matrimonium convalidare, renovato a partibus consensu privatim et secreto, si forma iure praescripta periculum violationis secreti secumferat”. – Retractanda apparuit paragraphus ista, ut accuratius solvatur casus; vitanda sunt verba „occultum – publicum”, et eorum loco adhibenda visa est expressio „quae alios latent”; de periculo violationis secreti nam frequens est casus; consulto omittitur „excepto presbyteratum”, propter misericordiam et bonum animarum, in hoc casu praesertim.</p>	<p>§ 2. Haec facultas valet etiam ad matrimonium convalidandum si idem periculum sit in mora nec tempus suppetat recurrendi ad Sedem Apostolicam, vel ad loci Ordinarium, quod attinet ad impedimenta a quibus ipse dispensare valet.</p>

SCIC75	SRRVotum	SCIC80
<p>§ 3. In iisdem rerum adiunctis, eadem facultate gaudent omnes de quibus in can. 269, § 1, sub eiusdem canonis clausulis, sed solum si casus natura sua vel tantum facto sit occultus et ne loci quidem Ordinarius adiri ad normam can. 269 possit, vel nonnisi cum periculo violations secreti; quoad confessarium servandum est praescriptum can. 269.</p>	<p>§ 3. At si utraque vel alterutra pars ne secreto quidem velit consensum renovare, parochus tenetur recurrere ad Apostolicam Sedem”. – Ita sit propter gravitatem casus.</p>	
<p>Can. 271 (CIC 1046). Parochus aut sacerdos vel diaconus de quibus in can. 269, de concessa dispensatione pro foro externo Ordinarium loci statim certiore faciat; eaque adnotetur in libro matrimoniorum.</p> <p>Can. 275 (CIC 1059). Qui lege civili prohibentur nuptias inter se inire ob cognationem legalem ex adoptione ortam (vel ob tutelam), vi iuris canonici matrimonium inter se contrahere prohibentur.</p>	<p>§ 4. Concessa dispensatio adnotanda est in margine tabulae, in quam matrimonium invalide initum relatam fuit; ad secretum tutius servandum potest impedimentum a quo dispensatur designari non proprio nomine, sed canone i quo id statutum est.</p> <p>Can. 271: - ... Ordinarius loci certiore faciat, et curet ut adnotetur in libro matrimoniorum.</p> <p>Can. 275: - Tollantur „vel ob. tutelam” et servetur schema, nam casus raro verificatur, sc. solummodo in Graecia et in Insula Formosa.</p>	<p>Can. 1034 - Parochus aut sacerdos vel diaconus de quibus in can. 1032, § 2, de concessa dispensatione pro foro externo Ordinarium loci statim certiore faciat; eaque adnotetur in libro matrimoniorum.</p> <p>---</p>

SCIC75	SRRVotum	SCIC80
<p>Can. 276 (CIC 1060). Matrimonium inter duas personas baptizatas, quarum altera sit catholica, altera vero non catholica, cum natura sua plenae spirituali coniugum communioni obstet, sine praevia auctoritatis competentis dispensatione, prohibitum est.</p> <p>Can. 277 (CIC 1061). § 1. Ab impedimento mixtae religionis Ordinarius loci dispensationem concedere potest dummodo iusta causa et rationabilis habeatur et impletae sint conditiones de quibus in §§ 2, 3 et 4.</p> <p>§ 2. Ad impetrandam dispensationem, pars catholica declaret se paratam esse pericula a fide definiendi remove; eadem insuper gravi obligatione tenetur promissionem sinceram praestandi, se omnia pro viribus facturam esse, ut universa proles in Ecclesia catholica baptizetur et educetur.</p>	<p>Can. 276: - Matrimonium inter duas personas baptizatas, quarum altera sit catholica, altera vero non catholica, cum periculum sit ne plenae spirituali coniugum communioni obstet, sine praevia auctoritatis competentis dispensatione, prohibitum est". - Ita sit, nam „natura sua visum est nimium.</p>	<p>Can. 1078 - Matrimonium inter duas personas baptizatas, quarum altera sit in Ecclesia catholica baptizata vel in eandem post baptismum recepta, quaeque nec ab ea actu formali defecerit, altera vero Ecclesiae vel communitati ecclesiali plenam communionem cum Ecclesia catholica non habenti adscripta, cum periculum sit ne plenae spirituali coniugum communioni obstet, sine praevia auctoritatis competentis dispensatione prohibitum est.</p> <p>Can. 1079 - Ab hac lege loci Ordinarius dispensationem concedere potest, si iusta et rationabilis causa habeatur; eam ne concedat nisi impletis conditionibus quae sequuntur:</p> <p>1) pars catholica declaret se paratam esse pericula a fide definiendi remove atque sinceram promissionem praestet se omnia pro viribus facturam esse, ut universa proles in Ecclesia catholica baptizetur et educetur;</p>

SCIC75	SRRVotum	SCIC80
<p>§ 3. De his promissionibus a parte catholica faciendis, pars non catholica tempestive certior fiat, adeo ut constet ipsam vere consciam esse promissionis et obligationis partis catholicae.</p> <p>§ 4. Ambae partes edoceantur de finibus et proprietatibus essentialibus matrimonii, a neutro contrahente excludendis.</p> <p>Can. 278 (CIC 1062). Episcoporum Conferentiae est, decreto ad normam iuris lato, statuere modum quo hae declarationes et promissiones, quae semper requiruntur, faciendae sint, sive ore tantum, sive etiam scriptis, sive coram testibus; turn rationem definire qua de ipsis et in foro externo constet et pars reddatur; itemque edicere quae alia sint, pro opportunitate, postulanda.</p>	<p>Can. 277, § 3: „De his promissionibus a parte catholica faciendis, pars non catholica tempestive certior fiat, adeo ut ex documento in actis asservando constet ipsam vere consciam esse promissionis et obligationis partis catholicae”. – Ita sit, nam requisitio documenti „in actis servandi” est valde opportuna. § 4: „Ultra-que pars accurate edoceatur de finibus et proprietatibus essentialibus matrimonii a neutro excludendis, secundum normas speciales ab Episcoporum Conferentia praescribendas”. – Consulto postulatur interventus Conferentiae Episcopalis ad magis denotandum rei momentum.</p> <p>Can. 278: - Sub fine canonis schematis addenda sunt: „... ad fovendam unitatem, institutis quoque relationibus cum ministris aliarum communitatum religiosarum, si id possibile et opportunum visum fuerit”.</p>	<p>2) de his promissionibus a parte catholica faciendis altera pars tempestive certior fiat, adeo ut constet ipsam vere consciam esse promissionis et obligationis partis catholicae;</p> <p>3) ambae partes edoceantur de finibus et proprietatibus essentialibus matrimonii, a neutro contrahente excludendis.</p> <p>Can. 1080 - Episcoporum Conferentiae est, decreto ad normam can. 330 § 2 lato, tum modum statuere quo hae declarationes et promissiones, quae semper requiruntur, faciendae sint, turn rationem definire qua de ipsis et in foro externo constet et pars non catholica certior reddatur.</p>

SCIC75	SRRVotum	SCIC80
<p>Can. 281 (CIC 1065). Matrimonio eius, qui notorie aut catholicam fidem abiecit, etsi ad communitatem acatholicam non transierit, aut societati ab Ecclesia prohibita adscriptus est, parochus ne assistat, nisi Ordinarius loci, servatis normis de quibus in can. 277, ad singulos casus (convenienter) aptatis, licentiam dederit.</p> <p>Can. 283 (CIC 1068). § 1. Impotentia coeundi antecedens et perpetua, sive ex parte viri sive ex parte mulieris, sive absoluta sive relativa, matrimonium ipso iure naturae (ex ipsa natura matrimonii) dirimit.</p> <p>§ 2. Si impedimentum impotentiae dubium sit, sive dubio iuris sive dubio facti, matrimonium non est impediendum, nec, stante dubio, nullum declarandum.</p> <p>§ 3. Sterilitas matrimonium nec prohibet nec dirimit, firmo praescripto can. 300.</p> <p>Can. 284 (CIC 1069). § 1. Invalide matrimonium attentat qui vinculo tenetur prioris matrimonii, quamquam non consummati, salvo privilegio fidei.</p>	<p>Can. 281. - Tollatur verbum „convenienter”, et servetur schema.</p> <p>Can. 283. § 1: Restituatur textus C.J.C., nam disciplina traditionalis servanda est, uti unice logica, nec timenda est contrarietas cum S.C.D.F. ex nova redactione § 2.</p> <p>Can. 284, § 1: „Invalide matrimonium attentat, qui vinculo tenetur prioris coniugii”.</p>	<p>Can. 1024 - § 1. Excepto casu necessitatis, parochus sine licentia Ordinarii loci ne assistat: 4) matrimonio eius qui notorie catholicam fidem abiecerit, etsi ad communitatem ecclesiam non catholicam non transierit; (...). § 2. Ordinarius licentiam assistendi matrimonio eius qui notorie catholicam fidem abiecerit ne concedat, nisi servatis normis de quibus in can. 1079, congrua congruis referendo.</p> <p>Can. 1037 - § 1. Impotentia coeundi antecedens et perpetua, sive ex parte viri sive ex parte mulieris, sive absoluta sive relativa, matrimonium ex ipsa eius natura dirimit.</p> <p>§ 2. Si impedimentum impotentiae dubium sit, sive dubio iuris sive dubio facti, matrimonium non est impediendum, nec, stante dubio, nullum declarandum.</p> <p>§ 3. Sterilitas matrimonium nec prohibet nec dirimit, firmo praescripto can. 1052.</p> <p>Can. 1038 - § 1. Invalide matrimonium attentat qui vinculo tenetur prioris matrimonii, quamquam non consummati.</p>

SCIC75	SRRVotum	SCIC80
<p>§ 2. Quamvis prius matrimonium sit irritum aut solum qualibet ex causa, non ideo licet aliud contrahere, antequam de prioris nullitate aut solutione legitime et certo constiterit.</p> <p>– Addatur § 3: „At, stante positivo et insolubili dubio de validitate prioris matrimonii, alterum invalidum declarari debet. Causa autem pertractanda est ad ordinarium tramitem iuris”. – Opportunius visum est solvere in ipsa lege casum non adeo rarum de priore matrimonio dubie valido.</p> <p>Can. 286: - Fiat can. 285, § 3, et ita formulatur: „Firmo manente caractere prohibente matrimonium impedimenti mixti religionis, quae in cc. 277 et 280 praescripta sunt, applicari quoque debent matrimoniis quibus obstat impedimentum disparitatis cultus”. – Ita sit, ut unico canone res definiatur</p> <p>Can. 287 (CIC 1072). § 1. Invalide matrimonium attentat qui in sacris ordinibus sunt constituti.</p> <p>§ 2. Etiam diaconi qui coniugati fuerunt, de quibus in can. 211 § 1, 2, ad novum matrimonium contrahendum inhabiles sunt.</p>	<p>– Addatur § 3: „At, stante positivo et insolubili dubio de validitate prioris matrimonii, alterum invalidum declarari debet. Causa autem pertractanda est ad ordinarium tramitem iuris”. – Opportunius visum est solvere in ipsa lege casum non adeo rarum de priore matrimonio dubie valido.</p> <p>Can. 286: - Fiat can. 285, § 3, et ita formulatur: „Firmo manente caractere prohibente matrimonium impedimenti mixti religionis, quae in cc. 277 et 280 praescripta sunt, applicari quoque debent matrimoniis quibus obstat impedimentum disparitatis cultus”. – Ita sit, ut unico canone res definiatur</p> <p>Can. 287, § 2: Tollatur, nam haec exigentia nimia est, praesertim habita ratione diaconatus permanentis in hodiernis adiunctis; ceterum ita admisit Coetus orientalis.</p>	<p>§ 2. Quamvis prius matrimonium sit irritum aut solum qualibet ex causa, non ideo licet aliud contrahere, antequam de prioris nullitate aut solutione legitime et certo constiterit.</p> <p>Can. 1083 - Praescripta cann. 1079-1082 applicanda sunt quoque matrimoniis quibus obstat impedimentum disparitatis cultus, de quo in can. 1039, § 1.</p> <p>Can. 1040 - § 1. Invalide matrimonium attentat qui in sacris ordinibus sunt constituti.</p> <p>§ 2. Diaconi qui coniugati ordinem sacrum receperunt impedimento de quo in § 1 non tenentur.</p>

SCIC75	SRRVotum	SCIC80
<p>Can. 289 (CIC 1074). Inter virum et mulierem abductam vel saltern retentam intuitu matrimonii cum eo contrahendi, quamdiu sub illo influxu subiectionis ipsa permaneat, nullum matrimonium consistere potest, nisi postea mulier voluntate ac sponte, matrimonium eligat.</p> <p>Can. 293 (CIC 1078). § 1. Impedimentum publicae honestatis oritur ex matrimonio invalido post instauratam vitam communem et ex notorio vel publico concubinato; et nuptias dirimit in primo gradu lineae rectae inter virum et consanguineas mulieris, ac vice versa.</p> <p>§ 2. Matrimonium invalidum, de quo in § 1, intelligitur etiam matrimonium civiliter contractum, quod est propter defectum formae canonicae invalidum.</p> <p>Can. 294 (CIC 1080). Qui lege civili inhabiles ad nuptias inter se ineundas adoptione ortam aut ob tutelam, vi iuris canonici matrimonium inter se valide contrahere nequeunt.</p>	<p>Can. 289: - Inter virum et mulierem abductam aut retentam intuitu matrimonii cum ea contrahendi, nullum matrimonium consistere potest, nisi postea mulier a viro separata ac in loco tuto ac libero constituta, deliberata voluntate matrimonium eligat.</p> <p>Can. 293. § 1. „Impedimentum publicae honestatis oritur ex matrimonio invalido, si vita communis instaurata sit, et ex notorio vel publico”, et cetera uti in schema. – Ita clarior se praebet textus.</p> <p>§ 2: Loco „civiliter” scribatur „ritu civili contractum</p> <p>Can. 294: - Tollere „...aut ob tutelam...”.</p>	<p>Can. 1042 - Inter virum et mulierem abductam vel saltern retentam intuitu matrimonii cum ea contrahendi, nullum matrimonium consistere potest, nisi postea mulier a raptore separata et in loco tuto ac libero constituta, matrimonium sponte eligat.</p> <p>Can. 1046 - Impedimentum publicae honestatis oritur ex matrimonio invalido post instauratam vitam communem aut ex notorio vel publico concubinato; et nuptias dirimit in primo gradu lineae rectae inter virum et consanguineas mulieris, ac vice versa.</p> <p>Can. 1047 - Matrimonium inter se valide contrahere nequeunt qui cognatione legali ex adoptione orta, in linea recta aut in secundo gradu lineae collateralis, coniuncti sunt.</p>

References

- Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, series I (antepreparatoria). Appendix voluminis II, pars II, Typis Polyglottis Vaticanis 1961, s. 140-158.
- BENEDICTUS XVI, Litterae Apostolicae motu proprio datae *Omnium in mentem*, 26.10.2009, AAS 102 (2010), s. 8-10
- BOROWY R., GOSIEWSKI R., *Uwagi Trybunału Roty Rzymskiej do projektu kanonów o zgodzie małżeńskiej z 1975 roku*, *Ius Matrimoniale* 35 (2024) nr 1, s. 155-177.
- CATZZELLA F., SABBARESE L. (red.), *Il matrimonio nell'iter di revisione del Codice di diritto canonico. Atti editi e inediti*, Città del Vaticano 2021.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022. Zaktualizowany przekład na język polski*, Poznań 2022.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, 27.05.1917, AAS 09 (1917), pars II, s. 1-594.
- COMMISSIONE PONTIFICIA PER L'INTERPRETAZIONE DEL CODICE DI DIRITTO CANONICO, [Verbale, l'adunanza plenaria], 26.06.1947, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo *Pontificia Commissione ad Codicis Canones Authentice Interpretandos*, teczka 60, Prot. 10/43.
- JULLIEN A., 2.05.1947, w: PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS I.C. INTERPRES, N. 10/43, *Neo-Eboracen. De Matrimonio Dubio*, 26.06.1947, s. 13-14, 16, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo *Pontificia Commissione ad Codicis Canones Authentice Interpretandos*, teczka 60, Prot. 10/43.
- KNOX J., C. *De potestate Conferentiarum Episcoporum constituendi impedimenta etiam dirimentia. Votum*, 7.07.1977, s. 2, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*, teczka A3 PL 4/I.
- PALAZZINI P., *Votum. Quid: De facultate Episcoporum Conferentiarum statuendi impedimenta matrimonialia*, [21.05.1977], s. 3-4, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*, teczka A3 PL 4/I.
- PAULUS VI, Litterae Apostolicae motu proprio datae *Matrimonia mixta*, 31.03.1970, AAS 62 (1970), s. 257-263.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema documenti Pontificii quo disciplina canonica de Sacramentis recognoscitur (Reservatum)*, Typis Polyglottis Vaticanis 1975.
- PONTIFICIA COMMISSIO AD CODICIS CANONES AUTHENTICE INTERPRETANDOS, *Responsa ad proposita dubia*, 26.06.1947, B, III, AAS 39 (1947), s. 373-374.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum*

Conferentiam, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum (Patribus Commissioni reservatum), Libreria Editrice Vaticana 1980

SACRA ROMANA ROTA, *Votum Collegii quoad Schema documenti „De Matrimonio”*, Romae 1976, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*,teczka 162, VIII *De Sacramentis. Consultazione Generale del 1975. Dicasteri della Curia Romana*, 210/76 Tribunale della S. Romana Rota.

WRIGHT J., *De facultate Episcoporum Conferentiarum statuendi impedimenta matrimonialia. Votum*, 23.05.1977, s. 16, w: Archiwum Dykasterii ds. Tekstów Prawnych, Fondo *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*,teczka A3 PL 4/I.

Nota o autorach

mgr lic. Rafał Borowy – doktorant w Szkole Doktorskiej UKSW (ścieżka kształcenia: prawo kanoniczne). Absolwent Wydziału Prawa Kanonicznego i Wydziału Prawa i Administracji UKSW. Jego zainteresowania badawcze skupione są wokół prawa małżeńskiego.
dr Radosław Gosiewski – doktor nauk społecznych w dyscyplinie prawo kanoniczne. Absolwent Wydziału Prawa Kanonicznego i Wydziału Prawa i Administracji UKSW. Jego szczególne zainteresowania naukowe koncentrują się wokół posoborowej reformy prawa kanonicznego i reformy liturgicznej.